

Отже, більш правильно встановити за критерій справедливості вищі за ієрархією духовні цінності ніж свобода та рівність, такі як правда, любов до ближнього, добро та милосердя.

З вищенаведеного критичного аналізу фундаментальних категорій юснатуралізму бачимо, що свобода, рівність та справедливість породжують конфлікт у правовій реальності, який можна розв'язати за допомогою правокомпромисних засобів, побудованих на духовно-моралістичних засадах. Так, свобода без обов'язків та відповідальності призводить до хаосу; ідея рівності ігнорує різноманітність життя і без встановлення конкретних правокомпромисних принципів постає умовою конфліктності суспільних відносин; справедливість без правди, любові та милосердя може стати причиною гуманітарної катастрофи.

Література:

1. Керимов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований: монография., Д.А. Керимов. – М., Мысль, 1986. – 196 с.
2. Засць А. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування)., А. Засць., Вісник Академії правових наук України. – 1998., № 1., С. 3–15.
3. Рабінович П. Верховенство права як соціальний феномен., П. Рабінович., Юридичний вісник. – 2008., № 8., С. 12.
4. Поляков А.В. Общая теория права. Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций., А. Поляков. – СПб., СПбГУ, 2004. – 864 с.
5. Кривцова В.М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12., Кривцова Валентина Максимівна. – Х., 2005. – 214 с.
6. Рикер П. Человек как предмет философии., П. Рикер., Вопросы философии. – 1989., № 2., С. 41–50.
7. Матурана У.Р. Дерево познания. Биологические корни человеческого понимания., У.Р. Матурана, В.Х. Варела; пер. с англ. Ю.Ф. Данилова. – М., Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с.
8. Колесов Д. Конфликт и компромисс., Д. Колесов., Развитие личности. – 2005., № 2., С. 32–48.
9. Право и общество: от конфликта к консенсусу: монография., под общ. ред. В.П. Сальникова, Р.А. Ромашова. – СПб., С-Петербург. у-нт МВД России, 2004. – 480 с.
10. Основы конфликтологии: учеб. пособие., А.В. Дмитриев, Ю.Г. Запрудский, В.П. Казимирчук [и др.]; под ред. В.Н. Кудрявцева. – М., Юристь, 1997. – 200 с.
11. Сорокин В.В. Понятие и сущность права в духовной культуре России: монография., В.В. Сорокин. – М., Юрлитинформ, 2007. – 456 с.
12. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник., О.Ф. Скакун. – Х., Консум, 2000. – 704 с.
13. Юркина М.И. Понимание права: интеграция подходов: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01., Юркина Марина Игоревна. – М., 2005. – 152 с.
14. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право: учеб. и науч.-практ. Пособие., Ю.А. Тихомиров. – М., Изд. г-на Тихомирова М.Ю., 2003. – 394 с.
15. Жеребин В.С. Правовая конфликтология: курс лекций. Ч. 1., В.С. Жеребин. – Владимир., Изд-во Владим. гос. ун-та, 1998. – 127 с.
16. Спиридонов Л.И. Теория государства и права: ученик., Л.И. Спиридонов. – М., Гардарика, 1996. – 304 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ В МУСУЛЬМАНСЬКИХ ДЕРЖАВАХ / GENERAL CHARACTERISTICS OF THE RIGHT TO NECESSARY DEFENSE IN ISLAMIC STATES

**Боднарук О., канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права і криміналістики
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна**

Учасник конференції

У статті в загальному характеризується право на необхідну оборону в мусульманському кримінальному праві, досліджуються вплив релігії на формування останнього, джерела ісламу. Аналізуються витоки права на захист життя, здоров'я, честі та гідності, власності у мусульманських державах. Виокремлюються правові підстави виникнення законної оборони. Розглядаються підходи до розуміння захисту – як права, так і обов'язку. Приділяється увага випадкам, за яких захист різних об'єктів не буде вважатися правомірним. Деталізуються ситуації, коли дозволено заподіювати смерть нападнику. Акцентується увага на законних формах нанесення тілесних ушкоджень у порядку реалізації права на виховання: батьком – своїх дітей, вчителем – учнів, чоловіком – дружини. Описуються те, як вирішується питання про право на необхідну оборону у випадку подружньої зради.

Ключові слова: релігія, іслам, мусульманське право, шаріат, мусульманські держави, арабські держави, необхідна оборона, законна оборона, самозахист, самооборона, захист життя, заподіяння смерті нападнику, захист честі та гідності, посягання на власність, захист майна, право виховання, право покарання, подружня зрада

the article is described in general the right to the necessary defense in Muslim states, the influence of religion on formation of Muslim criminal law and the sources of Islam are explored. The beginnings of the right to protection of life, health, honor and dignity, property in the Muslim states are analyzed. The legal grounds of legitimate defense are set out. Approaches to understanding of protection both as right as duty are considered. Attention is paid to cases in which protection of various objects will not be considered legitimate. Situations are described when it is allowed to cause death to offender. Attention is focused on legal forms of bodily injury in order to exercise the right: father's - to parenting his children, teacher's - to education his students, husband's - to upbringing his wife. Also in the article is described how is solving the issue of the right to necessary defense in case of adultery.

Keywords: religion, Islam, Muslim law, sharia, Muslim states, Arab states, necessary defense, legitimate defense, self-defense, protection of life, causing death to offender, protection of honor and dignity, encroachment on property, protection of property, right to parenting, right to upbringing, right to punishment, adultery

Основна ознака, яка характеризує мусульманське право, полягає у його релігійній природі: мусульманське право засноване на ісламі. А оскільки іслам є однією зі світових релігій, що впливає на життя величезної частини людства (майже 2 млрд людей [1, с. 140]), очевидно стає важливістю вивчення його у різних сферах, зокрема – у кримінально-правовій. Саме мусульманське кримінальне право (укубат), як галузь однієї з найбільших правових систем світу, становить значний інтерес внаслідок його надзвичайної оригінальності та специфіки.

У своєму класичному вигляді мусульманське право було некодифіковане та продовжує так існувати в окремих державах Перської затоки, які зберегли традиційну систему джерел права. Ті ж мусульманські держави, які звільнилися від колоніальної залежності та почали наприкінці ХХ століття відроджувати мусульманське право, йдуть шляхом створення системи нормативно-правових актів і кодексів, що містять традиційні норми шаріату. Зокрема, сучасне мусульманське кримінальне право криміналізує релігійні проступки (гріхи), що закономірно впливає з його релігійної природи [3, с. 9].

З виникненням ісламу з'явився й ісламський релігійний закон – шаріат: шлях, накреслений Аллахом, йдучи яким, правдивий мусульманин може досягти моральної досконалості, мирського добробуту та потрапити до раю. У шаріаті злиті воедино релігійне, етичне та правове начала. Шаріат є системою норм, заснованих на ісламі, що регулюють все життя мусульманина на шляху до порятунку, яка складається як з власне релігійних, культових і побутових приписів, так і з юридичних, включаючи норми, що регулюють державний устрій і кримінально-правові відносини. Шаріат претендує на врегулювання всіх суспільних відносин та інших норм поведінки, у чому проявляється всеохоплюючий характер і релігійна природа мусульманського права, при цьому чітко не розрізняючи норми релігійного і світського характеру [3, с. 15].

Характерною особливістю мусульманського права є те, що держава безпосередньо практично не брала участі у створенні більшості його норм. Вона виконувала свою правотворчу функцію за допомогою санкціонування висновків богословсько-правових шкіл (мазхабів). Роль основного джерела мусульманського права фактично належала доктрині, а держава офіційно санкціонувала її висновки, накладаючи на правозастосовувачів обов'язок вирішувати справи відповідно до вчення певної школи. Мусульманське право виступало, переважно, у вигляді казуальних норм, конкретно-правових рішень [3, с. 18, 27].

Основними джерелами мусульманського права є джерела ісламу як релігії – Коран (Святе Письмо ісламу) і Сунна (звід переказів про життя та діяльність Пророка Мухаммеда), у чому релігійний характер мусульманського права простежується найвиразніше. Також до джерел відносяться іджма (одностайна думка авторитетних осіб – муджтахідів) і кійас (аналогія). Будучи основою релігії, вони, тим не менш, містять деякі юридичні норми, які були санкціоновані державою та стали складовою частиною правової системи. У тих випадках, коли норми Корану та Сунни сформульовані у двозначній, невизначеній формі, мусульмансько-правова доктрина шляхом тлумачення створювала норми, що можуть бути застосовані на практиці. Таке тлумачення, деталізація, уточнення могли значно розходитися з буквою Святого Письма [3, с. 18].

Мусульманське право (шаріат) ще у VII столітті визнало інститут законної оборони в якості обставини, що виключає злочинність діяння. Основи самозахисту як обставини, що виключає протиправність діяння, містяться у священній книзі мусульман – Корані: «...І хто заборони проти вас порушить, ви порушуйте їх проти нього, як порушив він проти вас...» [1, с. 39-40]. Ці положення знайшли також своє відображення і у Сунні – у ній зазначається, що Пророк Мухаммед сказав: «Якщо хто-небудь бажає заволодіти майном іншого, а той, захищаючи його, гине, то смерть загублого стає священною (загиблий вважається мучеником, шахідом)». В іншому своєму вислові Пророк сказав: «Якщо хто-небудь проник без дозволу до чужого будинку, а господар будинку кинув у того камінь і тим самим заподіяв цій людині каліцтво, то дії господаря вважаються правомірними» [1, с. 40].

Оскільки мусульманська доктрина визнає термін законна оборона та найчастіше використовує саме його [1, с. 44], то він і терміни «необхідна оборона», «самооборона» та «самозахист» у цій статті будуть вживатися як синонімічні. Так, законна оборона є одним з найважливіших засобів у боротьбі зі злочинністю. Використання громадянами права на оборону покликане сприяти припиненню злочинних посягань. Інститут законної оборони у той же час має виконувати профілактичну, загальнопревентивну роль, забезпечуючи стримуючий вплив на осіб, які мають намір вчинити злочин або схильні до цього [1, с. 139].

У гл. 2, ст. 47 Конституції Республіки Ємен (1992 р.) зазначається про те, що «кожен громадянин має право на свободу та особисту недоторканність». Це означає, що будь-який громадянин в екстремальній ситуації має право вчинити будь-яку дію в інтересах самозахисту для усунення загрози життю та здоров'ю [1, с. 28].

Йорданське законодавство розглядає необхідну оборону як одне з прав, що дані й охороняються законом. Згідно зі ст. 60 Кримінального кодексу Йорданії «кожна людина має право захищати своє життя і власність, життя і власність інших людей від протиправних посягань» [6, с. 57].

Стосовно питання щодо правових підстав виникнення законної оборони, думки мусульманських вчених істотно різняться. Одна група вчених розглядає законну оборону як примус, за якого відсутня свобода вибору того чи іншого варіанту поведінки. Думка іншої групи ґрунтується на позиції, що сам факт самооборони ставить особу, яка захищається, у виняткові умови – у самооборони вони вбачають необхідність та дотримуються принципу, що «необхідність дозволяє заборонене», тобто необхідність дозволяє те, що заборонено за звичайних умов. Третя група вчених бачить у законній обороні «принцип усунення шкоди». Четверта група розглядає законну самооборону як колізію різних інтересів (їх зіткнення): інтерес однієї сторони, який з точки зору закону є охоронюваним, зіштовхується з інтересом іншої сторони, який ігнорується, тобто інтереси особи, яка обороняється, переважають інтереси нападника. І, нарешті, у деяких випадках законна оборона розглядається мусульманськими вченими як право, а у деяких – як обов'язок [1, с. 44]. Тобто, громадянин може реалізувати своє право на захист, а може від цього ухилитися.

Тим не менше, мусульманські юристи одностайні у тому, що у певних ситуаціях, таких як посягання на честь (злочини сексуального характеру), самооборона є обов'язком. Так, наприклад, у разі нападу на жінку з метою її зґвалтування (посягання на честь), вона зобов'язана чинити максимально можливий опір гвалтівнику. У тому випадку, якщо жінка не може захистити себе інакше, як заподіяти смерть гвалтівнику, то вона має право вчинити це діяння. На думку мусульманських вчених, якщо жінка зовсім не вживала жодних зусиль для запобігання зґвалтуванню, то її бездіяльність може бути кваліфікована як згода на перелюбство. Якщо ж вона намагалася захистити себе (тобто чинила опір, намагалася привернути увагу третіх осіб, кликала на допомогу), але не змогла запобігти зґвалтуванню, то на ній, у такому випадку, не лежить відповідальність за те, що трапилося. Скоєне буде кваліфікуватися як фізичний примус [1, с. 45-46].

У багатьох арабських державах, наприклад, у Йорданії, Саудівській Аравії та Лівані, основний акцент робиться на всебічне зміцнення та розвиток приватної власності, яка є економічною основою цих держав, що забезпечує, на думку їхніх керівників, можливість подальшого розвитку шляхом соціального прогресу. Саме у зв'язку із цим приватна власність проголошується у шаріаті та у конституціях арабських держав священною та недоторканою [5, с. 4].

Застосування законної оборони у разі захисту свого майна мусульманські вчені розглядають як здійснення права. Тобто

громадяни мають право вибору: захищати своє майно або не захищати його. Проте деякі вчені розглядають захист майна як обов'язок у разі, якщо це майно – істота (наприклад, худоба). Також ставиться в обов'язок захищати чуже майно, коли воно знаходиться у тимчасовому володінні особи, яка обороняється [1, с. 46].

На думку більшості мусульманських правознавців, заборонені ісламом речі не можуть бути предметом крадіжки, так як їх належність мусульманам є сумнівною власністю, а тому при посяганні на них захист не допускається. Крім того, деякі правознавці виключають відсікання руки за розкрадання продуктів, які швидко псуються, і рукописних примірників Корану. Не може бути предметом розкрадання, згідно норм шариату, і майно, вилучене з цивільного обороту [5, с. 177]. Більш детально з аналізом необхідної оборони у мусульманських державах при посяганні саме на власність можна ознайомитись в іншій моєму дослідженні [4].

Об'єктами захисту, на думку еменських юристів, можуть бути як сама особа, так і блага, які безпосередньо із нею пов'язані: життя, честь, гідність, а також майно, що належить особі. Можна навести ще один подібний (історичний) приклад з доктрини, коли дії кваліфікувалися як самооборона: якщо хто-небудь підглядав за людьми, які живуть у чужому домі, був за цим спійманий і внаслідок цього зазнав каліцтва (наприклад, йому було пошкоджено зір тощо), то той, хто заподіяв йому це каліцтво, не ніс жодної відповідальності, так як його дії розцінювалися як захист честі і гідності та прирівнювалися до самооборони [1, с. 48].

Що стосується здійснення законної оборони учасниками бійки, то судова практика Ємену не визнає за ними виникнення такого права, незалежно від того, хто розпочав конфлікт першим [1, с. 55].

Відповідно до мусульманського кримінального права, необхідна оборона допускається лише у випадках неможливості звернутися за допомогою до влади, поліції або уникнути нападу іншим способом, втекти і т.п. З цього загального правила існують важливі винятки: не вважається перевищенням меж необхідної оборони, незалежно від можливості уникнути посягання або сховатися від нього, заподіяння смерті нападнику при захисті життя, здоров'я і власності від розбійного нападу; при захисті власності від крадіжки, поєднаної з проникненням злочуду у приміщення або житло. Також при захисті своєї честі при перелюбстві дружини не вважається злочинним заподіяння чоловіком смерті як самій дружині, так і її коханцю [3, с. 83-84]. Останнє положення детальніше буде розкрито дещо нижче.

У кримінальному праві Йорданії якщо особа, яка зазнала нападу, не мала можливості запобігти агресії або зупинити її будь-яким іншим способом, закон, враховуючи конкретні обставини, розглядає вбивство як правомірне, згідно зі ст. 341 Кримінального кодексу Йорданії (Закон Йорданії № 16 «Про покарання», прийнятий у 1960 році). Проте не можна використовувати необхідну оборону проти будь-якого протиправного посягання – очевидно, що необхідна оборона допустима виключно проти активних дій і виключається проти злочинного діяння, яке вчиняється шляхом бездіяльності. Наприклад, якщо особа вчинила злочин під впливом образ в усній формі з боку іншої особи, то у цьому випадку право необхідної оборони на нього не поширюється. Ще одним обмеженням даного права у Йорданії є вимога щодо відсутності у особи іншого вибору, окрім як свого захисту [6, с. 57, 70, 93].

У ст. 27 КК Ємену закріплено наступне визначення законної оборони: «У разі небезпеки, що загрожує у даний момент особистості людини, її честі або майну, а також іншій особі, її честі або майну, і за неможливості особи своєчасно звернутися по допомогу державної влади для запобігання цій загрозі, особа має право на законну оборону та може відбити небезпеку пропорційними засобами». Це визначення законної оборони фактично не дозволяє здійснити захист охоронюваних законом інтересів суспільства або держави. Якщо ж особа має можливість уникнути посягання, не завдаючи шкоди нападнику, то вона згідно із Кримінальним кодексом Ємену та позиції більшості мусульманських юристів, має скористатися цією можливістю [1, с. 8-9]. Так, у п. 2 ст. 12 КК Судану 1991 року зазначено: «Право на необхідну оборону виникає, коли особа зіштовхується із небезпекою наявного та негайного посягання проти особи, власності або честі, якщо вона не могла запобігти цій небезпеці шляхом звернення за захистом до представників влади» [2, с. 102].

Як бачимо, законна оборона передбачає захист особою не тільки своїх власних прав та інтересів, а й прав та інтересів третіх осіб (ст. 27 КК Ємену). Однак, наступна ст. 28 КК Ємену містить уточнення, згідно з яким всі дії по обороні та захисту можливі лише щодо найближчих родичів того, хто обороняється: матері, батька, дружини, сестри, дітей і т.п. Тобто коло осіб, на захист яких має право стати громадянин, суворо обмежується найближчими родичами. Особливо це стосується тих випадків, коли закон допускає умисне позбавлення життя нападника: 1) наявність небезпеки, що загрожує життю, передбачає можливість захисту як самого себе та своїх близьких, так і третіх осіб, а у разі наявності небезпеки, що загрожує здоров'ю, честі (сексуальне домагання), свободі – законодавець обмежує коло тих, кого захищають, близькими родичами того, хто обороняється; 2) коли небезпека загрожує власності того, хто обороняється, або інших осіб (наприклад, умисний підпал); або вчинення крадіжки, що відноситься до категорії худуд (покарання за яке полягає у відрубванні руки, четвертуванні); 3) проникнення сторонньої особи вночі на територію, що перебуває у приватному володінні [1, с. 66].

Однак слід зазначити, що існує «посягання» законне і у такому випадку право необхідної оборони на особу, яка зазнала «посягання» (яке, по суті, таким не є), не поширюється. У кримінальному праві Йорданії під законним посяганням мається на увазі дія, яка дозволена й охороняється законом [6, с. 68-69].

Так, закон надає батькові право на виховання дитини. Караючи дитину, батько формально здійснює посягання на її права, проте, якщо не були перевищені межі закону, дитина не може скористатися правом на необхідну оборону, оскільки це «посягання» характеризується законністю, дозволеністю. Право виховання дітей, відповідно до закону, належить лише безпосередньо батькові або, за відсутності останнього, тому, хто виконує функції батька: дідусеві або дядькові по лінії батька, або дядькові по лінії матері, або брату, або матері, або опікуну з боку батька, або опікуну з боку матері у суворо зазначеному порядку [6, с. 69, 160-161]. З метою виховання мусульманський закон дозволяє бити дитину рукою або тонкою палицею (до десяти років до дитини можна застосовувати лише словесні заходи впливу, а після десяти – тілесні покарання [1, с. 94]), але так, щоб ці дії не призвели до тілесних ушкоджень або неприцездатності. Неприпустимо, щоб приводом до використання згаданих засобів виховання стала помста, а також, щоб метою вищезазначених дій було насильство над дитиною [6, с. 165-167]. Право покарання дитини встановлюється також для вчителя, оскільки існує тісний зв'язок навчання та виховання, так що з давніх-давен вчитель вважався також і вихователем. Якщо дитину доручали тому, хто навчав її основам професії або ремесла, то йому також надавалося право виховання та покарання. Умовою здійснення даного права вважається також те, що покарання має бути наслідком вчиненого дитиною проступку, здійснюватися з метою виховання, а не катування, а також не повинно бути жорстоким (забороняється наносити удари по таким чутливим частинам тіла як обличчя або живіт). Кількість ударів не повинна перевищувати трьох, оскільки дана умова міститься у словах Пророка Мухаммеда: «Дивись, не бий більше трьох разів, а якщо вдариш більше трьох разів, то покараю тебе» [1, с. 95].

Окрім права батька на виховання своїх дітей, у мусульманському праві існує право чоловіка на виховання своєї дружини. Ця норма кримінального права Йорданії про право на виховання дружини впливає з Корану, де зазначається, що «чоловіки

стоять над дружинами внаслідок того, що Аллах дав одним перевагу над іншими». Проте, якщо чоловік побив свою дружину у зв'язку із своїм поганим настроєм, із метою її приниження, то він буде притягнутий до кримінальної відповідальності за образу честі та гідності [6, с. 162-165]. Якщо ж дружина ослушалася чоловіка у тому, що порушує положення шариату та за що покарання вже чітко визначені, то покарання її чоловіком, як діяння у межах здійснення права, є протиправним. Право покарання у такому разі належить не чоловікові, а органам влади. Наприклад, чоловік має право карати свою дружину в разі: виходу її з дому без дозволу чоловіка, розтрати грошей чоловіка, появи у громадських місцях без головного убору, а також, на думку деяких мусульманських юристів, якщо вона «залишить» молитву або піст [1, с. 91].

«Нежорстоким» побиттям, як тлумачать мусульманські вчені, є несильні удари, які заподіюють біль, проте не завдають каліцтв, переломів і не залишають жодних слідів на тілі. Також удари заборонено наносити по особливо чутливим частинам тіла (обличчю, животу і т.п.). Якщо ж побиття було сильним і здійснювалося не з метою покарання, то чоловік несе кримінальну відповідальність. У юридичній літературі та судовій практиці Єгипту відмінністю легкого тілесного покарання від тяжкого (у цьому правилі) також є відсутність або наявність на тілі явних слідів фізичного впливу (гематом, синців, зміни забарвлення шкірного покриву і т.д.). Наявність перерахованих вище ознак кваліфікується як перевищення чоловіком меж права, він несе кримінальну відповідальність за заподіяну ним явну шкоду [1, с. 92-93].

Цікавим видається те, як вирішується питання про право на необхідну оборону у випадку подружньої зради: право необхідної оборони на дружину та її коханця не поширюється, так як останні «своїми діями змусили чоловіка вчинити злочин» [6, с. 70]. Так, Закон Йорданії «Про покарання» містить у розділі «Виправдувальні дії при вчиненні вбивства» статтю 340. Частина перша зазначеної статті встановлює, що «виправдувальні дії застосовуються щодо того, хто раптово застав свою дружину або кого-небудь зі свого гарему під час зради з іншим чоловіком і вбив їх обох (подвійне вбивство), заподіяв тілесні ушкодження або застосував насильство по відношенню до однієї або обох жертв». У частині другій цієї статті зазначається, що виправдувальні дії застосовуються щодо того, «хто вчинив вбивство, заподіяв тяжкі тілесні ушкодження або застосував насильство у випадку раптового виявлення своєї дружини, кого-небудь із рідних або сестер у ліжку з іншим чоловіком». Таким чином, якщо чоловік застав свою дружину в ліжку з іншим чоловіком і заподіяв їм тяжкі тілесні ушкодження або вбив їх обох, кримінальне законодавство Йорданії на нього поширює «виправдувальні причини». Більш того – за вищезазначених обставин те ж саме поширюється на батька дружини та її брата [6, с. 37-38].

Таким чином, можемо констатувати, що право на необхідну оборону в мусульманських державах тісно пов'язано з релігією (ісламом), характеризується значною кількістю юридичних особливостей, які непритаманні західному праву, видаються застарілими у XXI столітті або й взагалі неприйнятними для розвинутого суспільства, проте є дуже цікавими з точки зору їх кримінально-правового аналізу та порівняння з відповідними нормами інших типів правових систем.

Література:

1. Аль-Сакаф Хуссейн Али Алави. Обстоятельства, исключающие преступность деяния по уголовному праву Республики Йемен: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08., Аль-Сакаф Хуссейн Али Алави. – Москва., 2007. – 152 с.
2. Амин Омар Ахмед Бабикер. Развитие уголовного законодательства Судана (Основные институты общей части): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08., Амин Омар Ахмед Бабикер. – Москва., 1999. – 170 с.
3. Артемов В. Ю. Основные институты мусульманского уголовного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01, 12.00.08., Артемов Владислав Юрьевич. – Москва., 2008. – 180 с.
4. Боднарук О.М. Необходима оборона при посяганні на власність у мусульманських країнах., О.М. Боднарук., Підприємство, господарство і право. – Київ., Книжкова друкарня наукової книги, 2014., № 9 (225), С. 76-81.
5. Елаян Г.Ф. Ответственность за посягательство на собственность по мусульманскому уголовному праву: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08., Елаян Гасан Фадель. – Махачкала., 2000. – 189 с.
6. Омар Мухаммед Мусса Исмаил. Обстоятельства, исключающие преступность деяния, в уголовном праве Украины и Иордании: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08., Омар Мухаммед Мусса Исмаил. – К., 2003. – 206 с.

УДК 347.962.2

ВИБОРНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ / ELECTED AND APPOINTED JUDGES: PROSPECTS FOR UKRAINE

Вітюк Д.Л., канд. юрид. наук, доцент кафедри теорії права та держави
Університет державної фіскальної служби України, Україна

Учасник конференції

Статтю присвячено дослідженню систем формування суддівського корпусу. Розкрито окремі недоліки та переваги формування суддівського корпусу шляхом виборності та призначення суддів. На цій основі окреслено основні напрями нових ініціатив в галузі реформування судової гілки влади та деякі шляхи їх здійснення.

Ключові слова: суддя, формування суддівського корпусу, виборність суддів, призначення суддів.

Статья посвящена исследованию систем формирования судейского корпуса. Раскрыты отдельные недостатки и преимущества формирования судейского корпуса путем выборности и назначения судей. На этой основе обозначены основные направления новых инициатив в области реформирования судебной ветви власти и некоторые пути их осуществления.

Ключевые слова: судья, формирование судейского корпуса, выборность судей, назначение судей.

The article investigates the systems of the judicial corps formation. It is presented some advantages and disadvantages of the judiciary formation by the election and appointment of judges. On this basis, indicated the main directions of the new initiatives in the field of reform of the judiciary branch, and some ways of their implementation.

Keywords: judge, the formation of the judiciary, the election of judges, the appointment of judges.

Актуальність теми. Формування в межах України демократичної та європейської держави пов'язано з проведенням на її теренах ефективної судової реформи. Слід констатувати той факт, що сам процес судових реформ на Україні відбувається